

Porotalouden
tulevaisuustyöryhmän
loppuraportti:

KOHTI KANNATTAVAA, KESTÄVÄÄ JA KULTTUURISESTI MERKITTÄVÄÄ POROTALOUTTA

**Esitys laidunten hoito- ja käyttösuunnitelmista sekä
suositukset muista porotalouden kehittämistarpeista**

KUVA: JOUKO KUMPULA

TYÖRYHMÄN TAUSTA

Suurimmat sallitut poroluvut -työryhmä (MMM039:00/2018) esitti porolukujen liittämisestä laadittavaksi velvoittavat paliskunta-kohtaiset laidunten hoito- ja käyttösuunnitelmat. Näiden on tarkoitus edistää porolukujen mukaista porolaidunten kestävästä käytöstä.

Maa- ja metsätalousministeriö (MMM) asetti 1.11.2021 porotalouden tulevaisuustyöryhmän, jonka tehtäväksi tuli valmistella toimintamalli näille laidunten hoito- ja käyttösuunnitelmille. Työryhmän tehtävänä oli arvioida myös hallitusohjelman tavoitteiden mukaisia muita porotalouden kehittämistarpeita, joilla "edistetään porotalouden kehittymistä kannattavana, kestävässä ja kulttuurisesti merkittävänä elinkeinona". Työryhmä antoi mahdollisuuden koota elinkeinon ja sen sidosryhmiä puntaromaan porotalouden toivottuja tulevaisuuksia, ja toimenpiteitä niitä kohti.

Porotalouden jo valmiiksi haastavassa toimintaympäristössä on kohdattu uusia vaikeuksia työryhmän toimiaikana. Venäjän hyökkäys Ukrainaan on käynnistänyt hintojen nousun, jonka vaikutukset tuntuvat porotaloudessa etenkin polttoaineiden, rehujen ja lannoitteiden kustannusten kautta. Nykyinen geopoliittinen tilanne, COVID-pandemia, ja ilmastonmuutoksen nousu valtavirtakeskusteluun ovat yhdessä tuoneet kaikki Suomen elinkeinot uudelleen epävarmuuden aikaan. Samalla huoltovarmuuden ja rajaturvallisuuden tarpeet nostavat alkutuotannon, myös poroelinkeino, merkitystä tässä uudessa tilanteessa.

TYÖRYHMÄN VISIO ON, että haasteista huolimatta Suomen poronhoito on jatkossakin kannattava, kestävä ja kulttuurillisesti merkittävä elinkeino koko poronhoitoalueella. Hyvinvoivan poroelinkeinoon ytimessä ovat kestävästi hoidetut ja riittävät laitumet sekä porojen ja poronhoitajien hyvinvointi.

Poronhoito on tärkeä ja elävä osa saamelaista ja pohjoissuomalaista kulttuuria ja pitää yllä alueiden kulttuurisia erityispiirteitä. Elinkeinossa ovat mukana kaikki sukupolvet ja eri sukupuolet. Ala kiinnostaa nuoria ja siirtyy sukupolvelta toiselle. Saamelainen poronhoito ylläpitää kaikkia kolmea Suomessa puhuttavaa saamen kieltä, ja on edelleen merkittävä osa elävää saamelaiskulttuuria.

Elinkeinoon taloudellinen tilanne on vakaa ja se on kestävällä pohjalla. Poroa, poronlihaa ja muita porotuotteita arvostetaan. Paliskunnat ja elinkeinonharjoittajat pystyvät kehittämään toimintaansa ja investoimaan poronhoidossa tarvittaviin rakennelmiin, koneisiin ja laitteisiin. Petotilanteen kanssa tullaan toimeen, eivätkä petojen aiheuttamat vahingot syö elinkeinoon kannattavuutta. Elinkeino kehittyy ajassa sekä pystyy sopeutumaan ja varautumaan ilmastonmuutokseen kokonaisvaltaisesti. Porotalous tekee oman osansa Suomen hiilineutraaliustavoitteen saavuttamiseksi.

Poronhoidon keskiössä ovat riittävät, rauhalliset ja monimuotoiset laitumet. Talvinen lisäruokinta on laadukasta ja riittävää silloin, kun sitä tarvitaan. Muiden maankäyttömuotojen aiheuttama paine on kohtuullinen ja poronhoidon välit muihin maankäyttäjisiin ovat hyvät. Paliskunnat tekevät yhteistyötä eri toimijoiden kanssa laidunten tilan parantamiseksi. Poronhoito on aktiivinen toimija luonnon monimuotoisuuden vaalijana poronhoitoalueella.

TYÖRYHMÄN KOKOONPANO JA TYÖSKENTELY

Työryhmän toimikausi oli 1.11.2021 – 28.2.2023. Työryhmän puheenjohtajana toimi Tapani Sirviö (MMM) ja varapuheenjohtajana Hannu Linjakumpu (Lapin ELY-keskus). Työryhmän jäsenet olivat Katja Holmala (LUKE), Mika Kavakka, Anne Ollila ja Tiina Sanila-Aikio (Paliskuntain yhdistys), Markku Karjalainen (MTK Pohjois-Suomi), Riku Lumiara (Suomen luonnonsuojeluliitto), Asko Länsman (Saamelaiskäräjät), Samuli Myllymäki (Metsähallitus), Sirpa Rasmus (Lapin yliopisto) ja Risto M. Ruuska (Lapin aluehallintovirasto).

Työryhmän sihteereinä toimivat Päivi Kainulainen (Lapin ELY-keskus) ja Marja Anttonen (Paliskuntain yhdistys). Sirpa Rasmus (Lapin yliopisto) toimi raportointisihteerinä. Alueellisina asiantuntijoina kuultiin poronhoitoalueen eri osia edustavia poroisäntiä (Ari-Heikki Aikio, Hannu Ranta, Matti Riipi ja Mika Käsämä). Talousanalyysit valmisteli tutkija Jukka Tauriainen Luonnonvarakeskuksesta. Työryhmä kuuli lisäksi muita eri alojen asiantuntijoita.

Työryhmä kokoontui 13 kertaa. Työ ajoittui osittain COVID-19 -pandemian ajalle, ja tästä johtuen matkustus- ja kokoontumisrajoitukset vaikuttivat työskentelyyn – suurin osa kokouksista järjestettiin etä- tai hybridikokouksina. Toiminnassa oli kolme alatyöryhmää, jotka kokoontuivat oman aikataulunsa mukaan, työstivät tiettyjä asiakokonaisuuksia, ja toivat esityksiään työryhmän yhteisiin kokouksiin. Työryhmän jäsenten edustamat tahot osallistuivat aktiivisesti työskentelyyn muun muassa usean keskustelupaperin kautta.

Tämä loppuraportti sisältää työryhmän esityksen paliskuntakohtaisten laidunten hoito- ja käyttösuunnitelmien toimintamalliksi. Lisäksi se sisältää työryhmän keskeiset suositukset muista kehittämistarpeista. Esitykset ja suositukset edistävät jokainen osaltaan ainakin yhtä kestävyden osatekijöistä: ekologista, taloudellista, sosiaalista tai kulttuurillista kestävyttä. Elinkeinon kestävyys tarkoittaa, että sekä nykyisillä että tulevilla sukupolvilla on hyvät elinkeinon harjoittamisen mahdollisuudet, ja että elinkeinon liittyvässä päätöksenteossa ja toiminnassa otetaan ympäristö, ihminen ja talous tasavertaisesti huomioon. Kestävän kehityksen kannalta on tärkeää vahvistaa elinkeinon omaa innovaatio- ja muutoksenhallintakykyä. Tämä ajattelutapa on rinnakkainen muutosten kestävyden tukemiselle. Sitä tarvitaan etenkin nyt, kun luontoperusteiset elinkeinot ovat monien uusien haasteiden edessä.

Työryhmän keskeiset tulokset tiivistyvät näihin kahdeksaan tavoitteeseen:

1. **Hoito- ja käyttösuunnitelmat edistävät porolaidunten kestäväää käyttöä**
2. **Porotalouden neuvotteluvoima markkinoilla kasvaa**
3. **Uudet työkalut parantavat porotuhojen ennaltaehkäisyä ja varautumista**
4. **Poronhoidon tukijärjestelmän irrottamista tuotantomäärän vaihtelusta selvitetään**
5. **Poronhoidon kulttuurinen merkitys vahvistuu**
6. **Yhteisiä ratkaisuja löydetään porojen elintilan turvaamiseksi ja poronhoitoalueen uhanalaisten luontotyyppien ja lajien säilyttämiseksi**
7. **Porolaitumet ja poronhoidon toiminta-alueet huomioidaan paremmin maankäytössä ja sen suunnittelussa.**
8. **Suunnitelmallinen muuttuvaan ilmastoon sopeutuminen on olennainen osa poronhoidon tulevaisuutta**

Työryhmän käsittelemiä tausta-aineistoja ei referoida loppuraportissa. Asiantuntijoiden kuulemiset, selvitykset, keskustelupaperit ja muu työryhmän materiaali on luettavissa hankesivuilla:

<https://mmm.fi/hanke2?tunnus=MMM040:00/2021>.

1. TYÖRYHMÄN ESITYS LAIDUNTEN HOITO- JA KÄYTTÖSUUNNITELMISTA

Työryhmä esittää paliskuntakohtaisten porolaidunten hoito- ja käyttösuunnitelmien käyttöönottoa ja jo käynnistyneen pilotoinnin jatkamista.

Työryhmä on luonnostellut Suurimmat sallitut poroluvut -työryhmän (MMM039:00/2018) raportin pohjalta laidunten hoito- ja käyttösuunnitelmien sisältöluonnoksen, toimenpiteiden kuvauksen ja indikaattorit sekä laatinut prosessikuvauksen. Työryhmä on tuonut esille havaintoja mahdolliseen lainsäädäntötyöhön liittyen. Työryhmä pitää tärkeänä, että vuonna 2023 tehtävien pilotointien havainnot ja kokemukset otetaan huomioon jatkotyössä.

Laidunten hoito- ja käyttösuunnitelmien tavoitteena on edistää porolaidunten kestäväää käyttöä sekä optimoida porolaidunnusta luonnon monimuotoisuutta edistävällä ja turvaavalla tavalla. Tavoitteena on siis elinympäristöjen parempi tila, ja elinkeinon laidunvarojen varmistaminen myös tulevaisuudessa. Samalla tavoitteena on vähentää porolaidunnuksen ja muun maankäytön välisiä ristiriitoja.

Työryhmä esittää liitteen mukaista **paliskuntakohtaisten laidunten hoito- ja käyttösuunnitelmien toimintamallia**. Liitteeseen on koottu hoito- ja käyttösuunnitelmien runko. Hankesivuilla löytyy lisää materiaalia toimintamalliin liittyen.

Toimintamallia testataan vuoden 2023 aikana tehtävän pilotoinnin avulla kolmessa poronhoitoalueen eri osissa sijaitsevassa pilottipaliskunnassa. Paliskuntain yhdistyksessä käynnistyy hanke pilotointia tukemaan. Paliskuntain yhdistyksen ja pilottipaliskuntien lisäksi vastuutahoja ja keskeisiä toimijoita tässä vaiheessa ovat Lapin ELY ja Lapin AVI. Pilotoinnin kautta kertyy kokemuksia ja tarvittavaa tietoa toimeenpanon vaatimista lainsäädäntö- ym. järjestelyistä.

Hoito- ja käyttösuunnitelmat edellyttävät todennäköisesti muutoksia poronhoitolakiin ja poronhoitoasetukseen, mukaan lukien velvoitteiden noudattamatta jättämisestä koituvien sanktioiden huomioinnin. Hoito- ja käyttösuunnitelmien vaikuttavuutta ja soveltuvuutta arvioidaan ennen velvoittavaa lainsäädäntöä. MMM:n toiminta- ja taloussuunnitelma on voimassa kauden 2023–2026. Näinä vuosina tehdään tarvittavaa lainsäädäntötyötä ja kehitetään toimintamallin toimeenpanoa koko poronhoitoalueella. Vuonna 2025 arvioidaan velvoittavan lainsäädännön tarpeita sekä lainsäädäntömuutoksista johtuvien resurssien tarpeita (Paliskuntain yhdistykselle, sekä paliskunnille HKS-toimenpiteiden resurssitarpeiden kautta). Kehittämävaiheessa keskeisinä toimijoina ovat MMM, Paliskuntain yhdistys ja paliskunnat. On tärkeää käydä keskustelua myös sidosryhmiä kanssa, kuten Saamelaiskäräjät, Metsähallitus, MTK ja maanomistajat.

Työryhmän muut suositukset

Hoito- ja käyttösuunnitelmien lisäksi tulevaisuustyöryhmässä pohdittiin muita kehittämistarpeita, joiden kautta tuetaan porotalouden kehittymistä kannattavana, kestäväänä ja kulttuurisesti merkittävänä elinkeinona. Alle on koottu keskeiset kokonaisuudet, joista työryhmä antaa suosituksia. Nämä eivät ole tärkeysjärjestyksessä.

2. POROTALOUDELLE ENEMMÄN NEUVOTTELUVOIMAA

Työryhmä suosittelee esiselvitystä sopimustuotannon/tuottajaorganisaation kehittämiseksi neuvotteluvoiman parantamiseksi. Tuottajaorganisaatio on tuottajien yhteenliittymä, jonka tarkoitus on vahvistaa elinkeinonharjoittajien neuvotteluasemaa markkinoilla ja parantaa tuotannon suunnitelmallisuutta ja tehokkuutta.

Elinkeinojen kannattavuuteen liittyen keskusteltiin **elinkeinojen neuvotteluvoiman parantamisesta markkinoilla**. Keskusteltiin mahdollisuudesta vahvan tuottajaorganisaation muodostamiseksi ja sopimustuotannon kehittämiseksi. Tämä vaatisi muun muassa pakkaskapasiteetin ja keskinäisen yhteistyön kehittämistä. Työryhmä suosittelee, että elinkeinojen sisällä tarkastellaan sopimustuotannon / tuottajaorganisaation kehittämistä ja vertaillaan mallin etuja ja haittoja. Neuvotteluvoiman kehittäminen koskee niin myyntejä kuin hankintojakin.

Työryhmän työn pohjalta Paliskuntain yhdistyksen on mahdollista arvioida esiselvitystyön käynnistämistä porotalouden tuottajaorganisaatiosta ja arvioida sopimustuotantoon siirtymisen mahdollisuuksia. Esiselvityksessä toimivina esimerkkeinä voitaisiin käyttää mm. marjan- ja maidontuotannon sopimustuotannosta saatuja kokemuksia.

3. UUSIA TYÖKALUJA VAIKEISIIN SÄÄ- JA LUONNONOLOSUHTEISIIN VARAUTUMISEEN SEKÄ POROMENETYSTEN ENNALTAEHKÄISYYN

Porovahinkolaki ja -asetus (Laki porotaloutta kohdanneiden vahinkojen korvaamisesta 987/2011 ja asetus 656/2016) mahdollistavat valtion maksamat vahingonkorvaukset poikkeuksellisten sää- ja luonnonolosuhteiden tai poikkeuksellisen ja laajalle levinneen poroihin tarttuneen eläintaudin vuoksi. Ne muodostavat lainsäädännöllisen turvaverkon ko. olosuhteista johtuvien porotuhojen aikana. Valtion maksamien tuhokorvausten avulla turvataan porotalousryttäjien jatkamisen mahdollisuudet. Lainsäädännön mukaisia korvauksia on maksettu talvella 2019-2020 aiheutuneista vahingoista. Selvitystyötä on tehty talven 2021-2022 osalta. **Työryhmä on identifioinut lainsäädännön kehittämistarpeita** ja sen huomiot toimivat kehitystyön pohjana. Nämä huomiot löytyvät työryhmän hankesivulta.

Lainsäädännön kehittämistyön lisäksi on tarve kehittää elinkeinojen omia työkaluja **ennaltaehkäistä poromenetyksiä vaihtelevissa olosuhteissa, sekä varautua vaikeisiin sää- ja luonnonolosuhteisiin sekä eläintauteihin**. Tämä tarkoittaisi elinkeinojen omien toimien vaihtoehtojen arviointia, esimerkiksi paliskuntakohtaista taloudellista varautumista. Kun lainsäädäntöä ja elinkeinojen omia työkaluja kehitetään, on syytä ottaa oppia Norjassa ja Ruotsissa käytössä olevien varautumis- ja selviytymiskeinojen kokemuksista.

On tärkeää, että poronhoitajilla ja porotalouden hallinnolla on käytävissä riittävä ja ajantasainen tietopohja poronhoidolle kriittisistä sää- ja luonnonolosuhteista sekä eläintautien seuranta- ja havaintojärjestelmiä on syytä kehittää yhteistyössä eri tutkimuslaitosten kanssa. Poronhoitajien oma aktiivinen olosuhteiden ja eläintautien seuranta on syytä kytkeä tutkimushavaintoihin. Tämä kehitystyö on tarpeen myös ajatellen elinkeinojen sopeutumista ilmastonmuutokseen (katso kohta 8).

Työryhmä pitää tärkeänä poron terveydenhuoltojärjestelmän kehittämistä. Tämä tukisi elinkeinojen selviytymistä muuttuvissa olosuhteissa ja olisi tärkeää myös elintarviketurvallisuuden näkökulmasta. Työryhmä huomauttaa lisäksi, että porojen osalta ei toistaiseksi ole olemassa lajikohtaista hyvinvointiasetusta, poiketen muista ihmisten hoitamista eläimistä.

4. TUKIJÄRJESTELMÄ RIIPPUMATTOMAKSI TUOTANTOMÄÄRISTÄ

Työryhmä esittää poronhoidon tukijärjestelmän kehittämistä. Teuras- ja eloporotuen sijasta tuki olisi tulevaisuudessa kytketty irti tuotantomäärien vaihtelusta. Tukijärjestelmän muutos edellyttää selvitystyötä ja siirtymäaikaa.

Luonnonvarakeskuksen analyysin mukaan hintatukien (=teurastuki) ja panostukien (=eloporotuki) hyöty pyrkii siirtymään elintarvikesektorin ketjussa eteenpäin muille toimijoille. Hinta- ja panostuen sijaan olisi perusteltua maksaa poronhoidon nykyinen tuki tulevaisuudessa tuotannosta irti kytkettynä tukena, joka olisi siten tulonsiirto tuottajalle. Tukijärjestelmän kehittämistä on tulevaisuudessa selvitettävä tältä pohjalta. Nykyinen EU:n komission päätös pohjoisesta tuesta (jonka alle eloporotuki kuuluu) on voimassa vuoden 2027 loppuun. Vuodesta 2028 alkaen sovelletaan komission uutta päätöstä. Keskustelu uudesta tuotantomääristä riippumattomasta tukijärjestelmästä on käytävä MMM:n johdolla ennen sitä.

5. PORONHOIDON KULTTUURILLISET MERKITYKSET ENTISTÄ VAHVEMMIKSI

Työryhmä esittää porotalouden ja luontaiselinkeinojen rakennetukilain vaikuttavuuden sekä uusien tukimuotojen toimivuuden arviointia tutkimuksen kautta. Tämä tapahtuisi vuosina 2023–2024. Tutkimuksessa tulee ottaa erityisesti huomioon saamelaisten perinteisille tuotantomuodoille kohdennettava tuki ja ratkaisut vahvemiksi valtuudeksi perinteisille tuotantomuodoille uusittavaan EU:n komission päätökseen vuosina 2025–2026.

Työryhmässä keskusteltiin elinkeinon **kulttuurillisesta merkityksestä**. Poronhoitokulttuuri on elävä ja erityinen osa paikallisyhteisöjen kulttuuriperintöä koko poronhoitoalueella. Poronhoidon elinkeinotoiminnan kehittäminen liittyy vahvasti saamelaisten oikeuteen alkuperäiskansana harjoittaa kieltään ja kulttuuriaan. Työryhmä suosittelee, että saamelaisten perinteisiä porotalousjärjestelmiä ylläpidetään ja vahvistetaan.

Työryhmä suosittelee vuosille 2023 ja 2024 tutkimusta ja analyysiä siitä, miten nykyiset tukivälineet palvelevat saamelaisten perinteisten tuotantojärjestelmien elinvoimaisuutta. Työryhmä pitää perusteltuna hakea vahvempi valtuus perinteisten tuotantojärjestelmien ylläpitämiseen EU:n komission päätökseen kansallisten porotaloustukien osalta vuodesta 2026 alkaen. Nykyinen valtuus on voimassa vuoden 2025 loppuun.

Keskusteluissa todettiin lisäksi ns. POLURA-lainsäädännön (Laki porotalouden ja luontaiselinkeinojen rakennetuista 896/2011) yleiset kehittämistarpeet, jotka liittyvät elinkeinonharjoittajien investointikykyyn ja mahdollisuuksiin pitää yllä mm. aitarakenteita.

6. YHTEISIÄ RATKAISUJA POROJEN ELINTILAN TURVAAMISEKSI JA PORONHOITOALUEEN UHANALAISTEN LUONTOTYYPPIEN JA LAJIEN SÄILYTTÄMISEKSI

Poronhoidon tarpeet ja elinympäristöjen ennallistamistavoitteet ovat usein linjassa keskenään. Metsä- ja suoluonnon ennallistaminen kulkee käsi kädessä laidunten parantumisen kanssa.

Luontokatoa ja luonnon monimuotoisuutta koskevassa keskustelussa on havaittu tunturiluonnon suojelun erityistarve. Työryhmä esittää, että tunturiluonnon suojelemiseksi selvitettäisiin yleishyödyllisen säätiön perustamista. Säätiö voisi olla uusi toimintamalli, jolla toisaalta turvataan porojen elintila, ja toisaalta ylläpidetään ja vahvistetaan tunturiluonnon monimuotoisuutta.

Työryhmässä nostettiin esiin luonnon monimuotoisuuden ylläpitämisen ja vahvistamisen tarve. Ylläpitoa ja vahvistamista tehdään muun muassa elinympäristöjen ennallistamisen ja luonnonhoidon kautta. Työryhmässä todettiin, että **luonnon monimuotoisuuden vahvistaminen on samalla poroelinkeinon etu**. Ennallistaminen kulkee käsi kädessä porolaidunten tilan parantumisen kanssa. Tämä taas lisää poronhoidon muutoskestävyyttä ilmastomuutoksen aiheuttamia vaikutuksia vastaan. Elinkeino voi itse tukea luonnon monimuotoisuuden suojelua ja vahvistamista poronhoitoalueella muun muassa porolaidunnuksen optimoinnilla hoito- ja käyttösuunnitelmien avulla (kohta 1) sekä tukijärjestelmän kytkemisellä irti tuotantomääristä (kohta 4).

Työryhmässä keskusteltiin erityisesti **tunturiluonnon suojelun tarpeesta**. Suomen arvioituista lajeista tunturiluonnon osalta on prosentuaalisesti kaikkein eniten uhanalaisia lajeja. Tunturilajiston uhkina ovat erityisesti ilmastomuutos, porojen laidunnuspaine, ja näiden yhteisvaikutus. Uusimpien tutkimuksien mukaan arktinen alue lämpenee selvästi nopeammin kuin maapallo keskimäärin. Lämpeneminen aiheuttaa pitkällä aikavälillä suuria muutoksia porolaitumille. **Työryhmä ehdottaa ”Porot ja tunturiluonto” -säätiötä laajempaan keskusteluun**. Mikäli laajempi keskustelu osoittaa säätiön tarpeellisuuden, työryhmän hankesivulla on listattu tarkastelukohteita, joiden pohjalta tarvittava jatkotyö voitaisiin käynnistää.

Keskusteluissa todettiin, että poronhoidon tarpeet ja elinympäristöjen ennallistamistavoitteet ovat usein linjassa keskenään. Työryhmä näkee perustelluksi sen, että jatkossa tarkastellaan, miten heikentyneitä porolaitumia saataisiin palautettua poronhoitokäyttöön esimerkiksi kompensatioiden kautta tai ennallistamistoimilla. Tämän lisäksi työryhmä suosittelee, että porotalouden toimijat ovat aktiivisesti mukana erilaisissa metsätalouden toimintatapojen kehittämiskokeiluissa ja -hankkeissa sekä metsä- ja suoluonnon ennallistamishankkeissa.

7. POROTALOUDEN KESKUSTELUYHTEYS JA NEUVOTTELUMEKANISMIT PAREMMIKSI MAANKÄYTTÖÖN LIITTYVISSÄ KYSYMYKSISSÄ

Työryhmä katsoo, että laidunten hoito- ja käyttösuunnitelmat ovat työkalu, jonka avulla paliskunnat voivat suunnitelmallisesti säilyttää ja parantaa alueensa laitumien tilaa. Poronhoitoalueella tapahtuva muu maankäyttö vaikuttaa laajasti porolaitumiin ja poronhoidon toimintaedellytyksiin, sillä elinkeino on riippuvainen luonnonlaitumista ja porojen vapaasta laiduntamisesta.

Paliskuntien ja muun maankäytön välisiä neuvotteluja valtion maita koskien ohjaa poronhoitolain 53 pykälä. Työryhmä näkee, että maankäyttöhankeissa käytävät neuvottelut eri viranomaisten kanssa vaihtelevat tällä hetkellä suuresti sisällöltään ja vaikuttavuudeltaan. Samaan aikaan muuhun maankäyttöön liittyvät hankkeet lisääntyvät nykyisellään voimakkaasti poronhoitoalueella, minkä myötä laitumien pirstoutuminen ja väheneminen ovat muodostuneet poronhoidon merkittäväksi haasteeksi.

Tulevaisuustyöryhmä suosittelee, että porolaitumet ja poronhoidon toiminta-alueet sekä paliskuntien hoito- ja käyttösuunnitelmat huomioidaan tulevaisuudessa paremmin maankäytössä ja sen suunnittelussa. Tämä edellyttää myös entistä parempien neuvottelukäytäntöjen ja dialogin muodostamista muun maankäytön ja poronhoidon välille.

Työryhmä suosittelee, että poronhoitolain 53 pykälän ajantasaistamistarpeet arvioidaan samalla, kun porolaidunten hoito- ja käyttösuunnitelmien mahdollinen velvoittava lainsäädäntö ratkaistaan. Työryhmä katsoo myös, että alueidenkäytön suunnittelussa tulee turvata ja varmistaa poronhoidon toiminta- ja kehittämisedellytykset. Maankäytön monitavoitteisen suunnittelun vahvistamiseksi ja eri toimijoiden tietopohjan vahvistamiseksi on tarpeen myös varmistaa, että suunnitteluun tarvittavat tietoaineistot maankäyttöhankeisiin liittyen ovat asianosaisten käytettävissä oikea-aikaisesti, riittävällä tarkkuudella ja riittävän ajantasaisina.

8. MUUTTUVAAAN ILMASTOON SOPEUTUMINEN OSAKSI TULEVAISUUSTYÖTÄ

Ilmastonmuutos on tämän päivän todellisuutta. Ilmastopolitiikan tavoitteena on, että yhteiskunnan eri sektorit hillitsevät osaltaan ilmastonmuutosta, ja että yhteiskunta on sopeutunut ilmastonmuutoksen niihin vaikutuksiin, joita ei voida välttää. Myös poroelinkeino tarvitsee suunniteltua sopeutumista. Siksi työryhmä pitää tärkeänä porotalouden ilmastonmuutokseen sopeutumis suunnitelman tai ilmastotiekartan luomista yhdessä elinkeinon ja sidosryhmien kanssa.

Kohdassa 3 mainittujen seuranta- ja havainnointijärjestelmien kehittäminen on tärkeää ilmastonmuutokseen sopeutumisen kannalta. Tähän kuuluu oleellisesti myös poron terveyteen ja hyvinvointiin liittyvä tiedonkeruu ja -välitys. Tiedonvälitystä ja neuvontaa tarvitaan muun muassa ilmastonmuutoksen poroilta aiheuttamiin terveydellisiin haasteisiin ja uhkiin varautumiseksi sekä toimintatapojen kehittämiseksi poronhoidon kentällä.

9. TYÖRYHMÄN MUITA HUOMIOITA

Pedot kuuluvat Suomen luontoon, myös poronhoitoalueella. Suurpetokannoista huolehditaan pitkäjänteisesti ja tavoitteellisesti kannanhoitosuunnitelmien avulla. Työryhmä kuitenkin katsoo, että suurpetokantojen kehittyessä olisi tarpeen kehittää monipuolisesti toimintamalleja porovahinkojen ennaltaehkäisyyn. Merkittävät petojen aiheuttamat vahingot vaikuttavat poroelinkeinon kannattavuuteen. Suurpetojen kannanhoidon lisäksi toimintamalleja voisivat olla poronhoidon käytänteiden kehittäminen ja maankäytön suunnittelu. Kehittämistarpeita on myös petojen aiheuttamien porovahinkojen tarkastustoiminnassa sekä petokantojen arvioinnissa.

Kuten kaikilla alkutuotannon aloilla työskentelevillä, poronhoitajan jaksaminen on koetuksella. Työn kuormittavuuden koetaan olevan kasvussa. Esimerkiksi muuttuva ilmasto, laajeneva maankäyttö ja monissa paliskunnissa korkeina pysyvät petojen aiheuttamat porovahingot aiheuttavat henkistä ahdinkoa poronhoitajaperheille ja -yhteisöille. Tuoreen tutkimuksen mukaan porotyössä koetaan onneksi usein positiivisia tunteita: vapautta, tarmokkuutta, onnellisuutta ja innostuneisuutta. Työryhmä toteaa, että poronhoitajien hyvinvointi ja jaksaminen ovat oleellinen osa elinkeinon kestävyttä, eikä näitä sovi unohtaa, kun tulevaisuustyötä jatketaan. Pienenä mutta konkreettisena askeleena työryhmä mainitsee Sosiaali- ja terveysministeriössä selvityksessä olevan sijaisapuun käytettävissä olevan tuntimäärän lisäämisen ja sijaisapuperusteiden laajentamisen esimerkiksi poronhoitajan perhevapaiden ajaksi.

Esityksen ja suositusten perustelut

Työryhmän esitys ja suositukset perustuvat kokonaisarvioon, jossa on otettu huomioon:

- Suurimmat sallitut poroluvut -työryhmän (MMM039:00/2018) esitys porolukujen mukaisiksi liitännäistoimiksi: velvoittavat paliskuntakohtaiset porolaidunten hoito- ja käyttösuunnitelmat;
- Hallitusohjelman kirjaus, jonka mukaan "edistetään porotalouden kehittymistä kannattavana, kestäväenä ja kulttuurisesti merkittävänä elinkeinona";
- MMM:n lainsäädäntösuunnitelma aikatauluineen;
- Laaja asiantuntijakuuleminen ja yli vuoden kestänyt asiantuntijoiden työryhmätyö.

LIITE: Hoito- ja käyttösuunnitelman runko. Liitteessä esitetyn lisäksi hankesivulla on hoito- ja käyttösuunnitelmien prosessikuvaus ja vuosikello sekä toimintamallin yksityiskohdat erillisissä asiakirjoissa.

Paliskunnan porolaidunten hoito- ja käyttösuunnitelma tehdään erillisenä dokumenttina ja sen toteutuksen raportointi tulee paliskunnan vuosikertomuksen liitteeksi.

HOITO- JA KÄYTTÖSUUNNITELMAN RUNKO

Laatimispäivämäärä:

[Paliskunnan nimi]

POROLAIDUNTEN HOITO- JA KÄYTTÖSUUNNITELMA VUOSILLE [____-____]

1. JOHDANTO - PALISKUNNAN KUVAUS

Maakunta:

Kotikunta:

Muut kunnat paliskunnan alueella:

Pinta-ala: (Valtion maata %: yksityismaita: %)

Suurin sallittu eloporumäärä:

Poronomistajia:

• Paliskunnan poronhoitomalli ja poronhoitotyöt

- Yleinen poronhoitomalli ja poronhoitotyöt (esim. porolukutyöryhmälle pidetystä esityksestä)
- Lisäruokinta ja tarhaus – nykytila ja suunnitelmat ja tavoitteet kehittämiseksi
- Huoltovarmuus, ruokaturva, rajaturvallisuus yms.
- Osakasrakenne ja jatkuvuus: esim. työvoima
- Poronhoidon jatkuvuuden turvaaminen elinkeinona – uhat ja mahdollisuudet
- Työtapojen kuvaus: miten paliskunta huomio esim. ympäristöasiat töiden suunnittelussa ja toteutuksessa

• Laitumet ja niiden käyttö

- Laidunten ja laidunkierron kuvaus
- Kartat, jos valitaan laidunkiertotoimenpiteitä
- Laitumia uhkaavat tekijät ja paliskunnan resurssit sekä mahdollisuudet laitumien ylläpitämiseen
 - Asiat, jotka vaikuttavat laitumien käytettävyyteen
- Teurastuotto: Painot ja määrät, teurastusajat (jos toimenpiteenä aikainen teurastus)

• Muu maankäyttö ja porolaitumet

- Kuvaus muusta maankäytöstä
- Poronhoidon toiminta- ja kehittämisedellytysten turvaaminen (esim. kaavoitus: olemassa olevat kaavat)
- Paliskunnan tavoitteet laitumien säilyttämiselle ja elvyttämiseksi sekä laidunten tilan parantamiseksi. Tunnistetaan, missä on parantamista kaipaavia laidunalueita.
- Paliskunnan toiveita metsänhoitotöistä esim. alueita missä voitaisiin tehdä harvennuksia, taimikonhoitoa, eri-ikäisrakenteista metsänhoitoa.

• Maanviljelys ja vakituinen asutus

- Poronhoitolain mukaan korvattavien vahinkojen estäminen ja resurssit.

2. VALITTAVAT TOIMENPITEET JA NIIDEN TOTEUTUSTAVAT

- kaksi viidestä seuraavasta

1. Vähintään 7 % eloporomäärän lasku suhteessa suurimpaan sallittuun eloporomäärään

Toimenpiteellä paliskunta päättää pitää eloporomääränsä enintään 93 %:ssa suurimmasta sallitusta eloporomäärästä. Toimenpiteellä pyritään parantamaan talvilaidunten kuntoa laidunpainetta vähentämällä. Muita työryhmän huomioita:

- Paliskunnan mahdollisuus päättää asiasta enemmistöpäätöksellä vaatii lakimuutosta poronhoitolakiin. Nykyisen lain mukaan porojen määrän vähentämisestä alle suurimman sallitun ei voida päättää kuin vuodeksi kerrallaan. Poronhoitolakia tulee muuttaa, jotta paliskunta voi päättää yhtä vuotta kerrallaan pidemmäksi aikaa poroluvun alentamisesta.
- [Lakiin tarvitaan myös kirjaus siitä, miten paliskunta voi toimia, jos joku osakas ei noudata päätöstä poromäärän vähentämisestä.]
- Poronhoitolain poromäärän määräämisen reunaehto talvilaitumien kantokyvystä tulisi tarkastella suhteessa nykyaikaiseen poronhoitoon ja laitumiin.

Kuvaus toteuttamisesta:

- Paliskunta kuvaa omin sanoin, miten toteuttaa poroluvun laskemisen tai enintään 93 %:ssa pitämisen.
- Paliskunta tekee (tarvittaessa) tavoitetta vastaavan teurastussuunnitelman, jotta pysyy tässä luvussa koko kymmenvuotiskauden ajan.

Indikaattorit ja seuranta:

- Lopullinen eloporomäärä poroluettelossa, ja onko vähintään 7 % alle suurimman sallitun eloporomäärän.

2. Aikainen teurastus 1.6.–15.11. välisenä aikana tai ennen erillisille talvilaitumille siirtämistä

Toimenpiteellä paliskunta sitoutuu teurastamaan marraskuun puoliväliin mennessä 2/3 (67 %) poronhoitovuoden teurasporoista. Tai vaihtoehtoisesti teurastukset tulee suorittaa ennen eloporojen erillisille talvilaitumille siirtämistä. Toimenpiteen tavoitteena on säästää talvilaitumia minimoimalla teurasporojen talviaikainen laidunten käyttö.

Kuvaus toteuttamisesta:

- Mahdollisimman hyvin avattuna toiminnan kuvaus: suunnitelma, miten pystytään toteuttamaan aikainen teurastus. Ettotyöt: milloin tehdään ja miten tehdään?
- Missä talvilaitumet, miten porot sinne viedään, miten ne pidetään siellä?
- Mahdolliset uhat, jotka voivat vaikuttaa siihen, ettei toimenpidettä voida toteuttaa.

Indikaattorit ja seuranta:

- Teurastus ennen 15.11.: Erotusten ja erotusten ulkopuolella teurastettujen päivämäärät, erotusten teurasmäärät + koko teurasmäärä valmiista poroluettelosta
- Teurastus ennen talvilaitumille siirtymistä: kuvaus talvilaitumille siirtymisestä + erotusten teurasmäärät + koko teurasmäärä valmiista poroluettelosta
- Selvitys siitä, mikä vaikuttaa erotuksien pitämiseen ja talvilaitumille siirtymiseen, esim. onko vesistö jäänyt myöhään tms., luonnonolosuhteiden huomioon ottaminen
- Kuvataan syyt, jos ei ole saatu teurastettua ennen 15.11. Peruste poikkeamalle voi olla luonnonolojen lisäksi myös lihakauppatilanne.

3. Jäkälälaidunten tilan parantaminen

Toimenpide voi sisältää laidunkierron kehittämistä paimennuksen tai aitaratkaisujen avulla. Toimenpiteen tavoitteena on ohjata porojen kulkua ja laidunnusta sekä estää poroja tallomasta jäkälälaitumia lumettomana aikana. Porot tulee paimentaa pois talvilaidunalueilta ennen lumien sulamista keväällä.

Kuvaus toteuttamisesta:

- Talvilaidunalueiden ja kesälaidunalueiden kuvaus.
- Kuvaus siitä, miten toimitaan, että porot eivät ole talvilaitumella lumettomana aikana. Mahdollisten laidunkiertoaitojen kuvaus. Suunnitelmat mahdollisista uusista rakennettavista aidoista. Paimennuksen kuvaus. TOKAT-aineiston kartat laidunalueista.
- Kuvaus porojen siirtymisestä pois talvilaitumelta ennen lumien sulamista.

Indikaattorit ja seuranta:

- Sen todentaminen, miten porot pidetään pois kulumiselle herkiltä talvilaidunalueilta varsinaisen talvilaidunkauden ulkopuolella. Sen todentaminen, miten porojen kulkua ja laidunnusta ohjataan. Esimerkiksi:
 - Paliskunnan tai tokkakuntien talvilaitumien käyttöönoton ajankohta ja poromäärä tai poronomistajien tarharuokintaan otettujen porojen päivät ja määrät, jolloin porot ovat pois kuluttamasta laitumia (keskimääräinen tarhaus aika vuorokausina ja tarhattujen porojen määrä paliskuntatasolla).
 - Paliskunnan mahdolliset päätökset laidunalueiden käytöstä ja mahdollisesta osoittamisesta tokkakunnille.
 - Paliskunnan porojen mahdolliset paikannuspisteet (esim. kuva karttasovelluksesta kerran kuussa). Osoitetaan, että porot ovat tietyillä alueilla kesällä ja syksyllä.
 - Kuvaus kesäleikkopaikoista, missä poroja koottu aitoihin kesällä.
- Selvitykset mahdollisista poikkeamisista laidunalueille siirtämisessä tai laidunten käytössä.
 - esim. sääolosuhteiden vaikutus, petojen ja muun maankäytön aiheuttamat ennakoimattomat häiriöt

4. Kesälaidunkierron kehittäminen

Toimenpide sisältää porojen kesälaidunnuksen ohjaamista niin, että sillä edistetään luonnon monimuotoisuutta ja estetään pensoittumista. Ohjaamalla poroja mahdollisimman paljon pois myös asutuksen ja maanviljelyn alueilta voidaan vähentää myös poronhoidon ja muiden intressiryhmien ja elinkeinojen välisiä ristiriitoja. Kesäaikana poroja tulee ohjata laiduntamaan alueilla, joilla laidunnuksesta on hyötyä luonnon monimuotoisuudelle.

Kuvaus toteuttamisesta:

- Paliskunnan vuodenaikaisten laidunalueiden osoittaminen, kesälaidunnuksen tarkoituksenmukainen kohdentaminen.
- Kuvaus monimuotoisuuden edistämisestä laidunnuksen avulla.
- Kuvaus vahinkojen ehkäisemisestä kesälaidunnusta ohjaamalla.

Indikaattorit ja seuranta:

- Asutuksen tai maanviljelyksen vahinkojen vähentäminen: kuvaus, mitä on jo tehty tai mitä paliskunta aktiivisesti tekee.
 - AVI:ssa toimenpiteisiin johtaneet valvonta-asiat kielletyillä alueilla olleista poroista (toimenpiteitä ovat: huomautus, huomion kiinnittäminen, kehotus tai muu toimenpide).
 - Kuvaus, mitä tehdään: esimerkiksi aidat ja niiden kunnossapito, paimennus, räkkäsuojat, riistapellot
- Kesälaidunalueiden kuvaus, porojen laiduntamisen kuvaus kesälaidunalueella, laidunnuksen painopisteet.
- Kuvaus, mitä keinoja kesälaidunnuksen ohjaamiseen käytetään: esimerkiksi paimentaminen, aitaaminen, riistapellot, räkkäsuojat
- Porojen laidunnuksen osoittaminen kesälaitumilla, esimerkiksi:
 - Paliskunnan porojen mahdolliset paikannuspisteet (esim. kuva karttasovelluksesta kerran kuussa).
 - Kuvaus kesäleikkopaikoista, missä poroja koottu aitoihin kesällä.

5. Paliskuntien tai tokkakuntien yhdistäminen tai yhteistyön kehittäminen

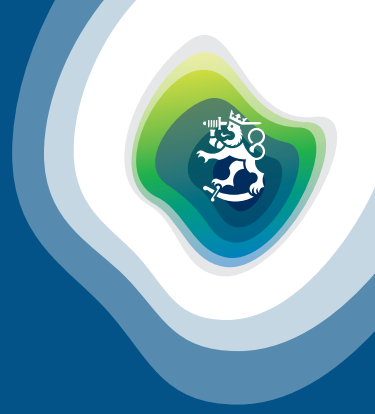
Toimenpide sisältää vapaaehtoisia paliskuntien yhdistymisiä. Toimenpiteen tavoitteena on laitumiltaan monipuolisempien ja toimivimpien paliskuntien muodostaminen, laidunmaiden monimuotoisuuden lisääminen ja toimivan laidunkierron järjestäminen sekä poronhoitotöiden tehostaminen ja kustannusten säästäminen. Joillakin alueilla tokkakuntien vapaaehtoinen yhdistäminen tai yhteistyön lisääminen auttaisi tokkakuntien laidunmaiden monipuolistumiseen ja porojen laidunkierron ja laiduntenkäytön kehittämiseen.

Kuvaus toteuttamisesta:

- Suunnitelma laiduntenkäytöstä, laidunkierrosta, poronhoitotöiden tehostamisesta uudessa paliskunnassa tai tokkakunnassa tai yhteiskäytössä olevilla naapuripaliskuntien alueilla
- Naapuripaliskuntien kirjalliset sopimukset kymmenvuotiskaudelle: yhteiskäytössä olevat laidunalueet, yhteistyö poronhoitotöissä

Indikaattorit ja seuranta:

- Paliskuntien päätökset ja AVI:n päätös paliskuntien yhdistymisestä
- Paliskunnan mahdollinen päätös tokkakuntien yhdistymisestä
- Paliskuntien väliseen sopimukseen kirjattujen asioiden seuraaminen
- Kuvaus yhdistymisen tai yhteistyön vaikutuksista: mikä on muutos porojen laidunten käytössä, poronhoitotöiden tehostamisessa
- Aikajänne: paliskuntien yhdistyminen vie oman aikansa. Porojen laidunnuksen muutos vie porosukupolvien ajan. Sen ajan vie myös poronhoidon järjestäminen. Saman toimenpiteen valinta tulisi olla mahdollista peräkkäisinä kymmenvuotiskausina: Ensimmäisellä HKS-kaudella yhdistyminen, toisella kymmenvuotiskaudella vaikutusten seuraaminen.
- Paliskuntien yhteistyön lisäämisen toimien toteutuminen
- Mitä tavoiteltu, onko tavoite saavutettu? Ovatko laidunkierto ja laidunalueet tarkoituksenmukaisempia ja töiden tekemiseen liittyvät ongelmat vähentyneet? Onko porot käsitelty tehokkaammin? Ovatko porojen aiheuttamat vahingot vähentyneet?

Porotalouden
tulevaisuustyöryhmän
loppuraportti:

**KOHTI KANNATTAVAA, KESTÄVÄÄ
JA KULTTUURISESTI MERKITTÄVÄÄ**

POROTALOUTTA